

Кобильник Василь Володимирович

Консолідація сучасної демократії: інституції та актори цифрової політичної взаємодії

УДК 323.316

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-4.7>

Стаття поширюється на умовах ліцензії
CC BY 4.0

Кобильник Василь Володимирович
докторант кафедри політології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-6927-4219

Стаття присвячена інституційно-акторному виміру сучасної демократичної політичної системи. Актуальність теми зумовлена значенням консолідації під час російсько-української війни як чинника укріплення демократичних цінностей, які відстоює Україна на полі бою. Крім того, реалізація потенціалу інституційної консолідації значною мірою залежить від того, які суб'єкти активно формують та сприяють цифровим політичним взаємодіям. В умовах демократичної консолідації цифровий перехід від комунікації «згори донизу» до більш партисипативних підходів є перспективним для підвищення політичної довіри, оскільки громадяни все більше очікують прозорості та чуйності від своїх представників. Метою статті є виявлення інституційних та акторних чинників демократичної консолідації за цифрової доби. Встановлено, що більшість традиційних політичних партій та неформальних груп інтересів уникають застосування комплексних стратегій етичної, інклюзивної та відповідальної цифрової взаємодії, що перешкоджає розвитку потенціалу для справжнього сприяння довірі та відповідальності серед громадян. Автор наголошує, що за цифрової доби групи інтересів можуть використовувати онлайн-платформи для посилення маргіналізованих опіній, сприяння прямому спілкуванню громадян з політичними діями та більш ефективній підтримці демократичним змінам на локальному рівні. Встановлено, що корпоративні групи інтересів, особливо ті, які мають значні фінансові ресурси, здебільшого обслуговують вузькі інтереси, що породжує суспільний скептицизм щодо їхньої легітимності. Виявлено, що популістська цифрова трансформація партій створює значні труднощі для консолідації демократії. За результатами структурно-функційного аналізу стверджується, що політичні партії та групи інтересів є одними з найперспективніших гравців для використання цифрових можливостей для відновлення довіри та сприяння відповідальності. Виявлено, що цифрове середовище може посилити політичну нерівність, оскільки добре фінансовані та організовані групи домінують в онлайн-просторі, залишаючи позаду низові та маргіналізовані спільноти. Встановлено, що класичні політичні ідеології та конкурентна партійна політика втрачають своє значення через глибину проникнення та руйнівну силу політико-маніпулятивних кампаній. З'ясовано, що демократичні політичні інститути та актори мають виробити алгоритм протидії авторитарним лідерам на рівні локальних громад та у міжгруповій взаємодії громадян. Доведено, що патрон-клієнталістські відносини мають бути замінені відносинами рівноправної політичної взаємодії. Обґрунтовано загальний висновок, згідно з яким спроможність демократичних партій, груп інтересів, локальних спільнот, індивідуальних політичних спікерів (активістів) дозволить вчасно ідентифікувати загрози дисфункції демократичного політичного середовища.

Ключові слова: політична консолідація, демократична взаємодія, громадський рух, політична довіра, політичний діалог, інституційна спроможність.

Постановка проблеми. Виклики, які переживає сучасна демократія, набувають все більшого різноманіття. Сталі демократії перетворюються на арену поляризації та впливу маніпулятивних популістських рухів. Цифровізація суспільства спричиняє політичну аномію та атомізацію політичної участі. Класичні концепти соціального капіталу та політичної довіри втрачають свою пояснювальну цінність через поширення корупції та зневіру у спроможності демократичних лідерів. У цьому контексті доречно звернутися до проблематики консолідації як процесу інституційної взаємодії. Інституційно-акторний вимір сучасної політичної системи не відображений повною мірою через панування макросистемних концептів. Натомість протидія авторитаризації та соціальному ескапізму полягає у проактивній позиції як інституцій, так і агрегованих політичних груп, які можуть виступати як агенти змін.

Значення консолідації як політичного процесу виходить далеко за межі формального єднання та узгодження позицій. З метою пошуку оптималь-

них шляхів запобігання демократичній ерозії необхідна виявити той клас акторів, який зможе ініціювати процеси демократичної взаємопідтримки не лише на макрорівні, але й на рівні середніх (регіональних) спільнот, локальних громад тощо.

Новітні принципи демократичної консолідації за цифрової доби привертають увагу в сучасному українському вимірі. Вони актуальні під час російсько-української війни як чинник укріплення демократичних цінностей, які відстоює Україна. У контексті євроінтеграції та виконання «домашньої роботи» (завдань ЄС на шляху євроінтеграції) доречно шукати можливості спільної дії багатьох акторів у рамках ініціатив підтримки інституційної спроможності та адаптації до викликів глобальної нестабільності. Та демократична країна, яка знайде нові інституційні практики та моделі поведінки політичних акторів в контексті консолідації неодмінно буде мати успіх у глобальній конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виклики та загрози демократичній консолідації розглядаються сучасними дослідниками в різних пред-

метних площинах. М. Арсналп і Т. Екерман розглядають широке використання заборон протестів під час надзвичайного стану в Туреччині [1], а також правову базу, яка дозволяє здійснювати репресії під час переходу Туреччини до авторитаризму, зокрема шляхом використання мобільних правових заходів [2]. Г. О'Доннелл критикує поширені припущення щодо консолідації демократії, стверджуючи, що досягнення формальних аспектів демократії не гарантує глибоких, стійких демократичних практик [6]. С. Сонг і Дж. Лі досліджують, як соціальні мережі впливають на сприйняття громадянами прозорості та довіри до уряду [7]. Е. Штайн досліджує як інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) сприяють демократизації в авторитарних режимах [7]. Дж. Стігліц критично аналізує вплив лібералізації ринків капіталу [9]. Ф. Закарія досліджує негативний вплив корупції на громадянське суспільство [11]. Разом з тим доречно звернутися до проблеми інституційних (акторних) взаємозв'язків у рамках консолідаційних процесів та процесів демократичної ерозії.

Метою роботи є виявлення інституційних та акторних чинників демократичної консолідації за цифрової доби. Завданням статті є розкриттям консолідаційних траєкторій демократичних політичних інститутів на всіх рівнях політичної системи.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх десятиліть цифровізація докорінно змінила формат демократичної взаємодії. Вона надає нові можливості для автономної політичної участі громадян, прозорості та підзвітності. Поширення цифрових технологій політичної участі (онлайн-платформ, соціальних мереж, онлайн-форумів, порталів електронного урядування та онлайн-інструментів оцінювання влади) створило безпрецедентні можливості для громадян безпосередньо взаємодіяти з політичними акторами та інституціями. Іспанські дослідники Д. Страту-Стрелет, Е. Гіл-Гомес, Р. Ольтра-Баденес, Х. Ольтра-Гутьєррес роблять висновок, що в рамках сучасної демократії, політики, громадяни, бізнес та громадянське суспільство зацікавлені в тому, як використання цифрових технологій може позитивно вплинути на їхнє життя в їхніх власних політичних режимах. Демократію можна зрозуміти спрощено як форму політичної організації, де всі громадяни можуть вільно брати участь, висловлювати свої думки та брати участь у процесі прийняття державних рішень: це означає правління більшості або так званого «уряду громадян» [10].

Оскільки демократії борються зі зниженням політичної довіри та значною ерозією (розмиванням) відповідальності серед політичних акторів, потенціал цифровізації для відродження демократичної легітимності привертає значну увагу. Однак реалізація цього потенціалу значною мірою залежить від того, які суб'єкти активно формують та сприя-

ють політичним цифровим взаємодіям. Серед них політичні партії та групи інтересів розглядаються як провідні. Проте інституційні ролі в рамках консолідації досить складні й дедалі більш дискусійні. Іспанські науковці виявили, що процес створення нової парадигми цифрової політичної участі базується на застосуванні існуючих теорій та законів у вирішенні важливих проблем за допомогою нових експериментальних та математичних методів. Виходячи з цього, нагальним є встановлення нової парадигми шляхом створення нової моделі, адаптованої до поточної цифрової соціально-технічної трансформації, яка може сприяти повній консолідації демократичної системи у східноєвропейських країнах [10].

Критичний аналіз виявляє як перспективи потенційних акторів цифрової консолідації, так і властиві їм обмеження. Експерти та активісти підкреслюють необхідність реформ, підзвітності та інклюзивності, щоб забезпечити справжній внесок формальних і неформальних політичних суб'єктів у зміцнення демократичної довіри та відповідальності. Д. Страту-Стрелет, Е. Гіл-Гомес та інші співавтори з'ясували, що, демократичні системи, побудовані на основі попередньої (доцифрової – *Авт.*) парадигми, дозволяють автократичним лідерам з'являтися та систематично руйнувати інституції, щоб залишатися при владі незалежно від їхньої ідеології. На даний момент модель перебуває в кризі, головним чином тому, що під сумнів ставиться стійкість демократії, а фундамент парадигми вирішення центральних проблем був зруйнований виявленням занадто великої кількості аномалій, які центральна теорія не може пояснити [10].

Політичні партії традиційно відіграють центральну роль у демократичних системах як інституційні медіатори між виборцями та державою. Вони забезпечують виборчу конкуренцію, формують політичні програми та залучають виборців до політичної участі. Д. Льюїс та А. Хоссайн виявили явище інституційно-акторного «підкріплення» політичної участі широким набором стратегій національного рівня, зокрема таких, як: (1) розширення ролі та впливу депутатів парламенту, які визначають розподіл ключових ресурсів центрального уряду, що надходять до місцевих районів; (2) підтримка постійного економічного динамізму, який розширює можливості для існування домогосподарств завдяки можливостям малого підприємництва та міграції; та (3) посилення контролю над простором громадянського суспільства, щоб умови надання послуг та економічної підтримки з боку організацій громадянського суспільства мали пріоритет над роботою, що ґрунтується на правах, та критичною адвокацією [4].

Цифрові інструменти масової громадянської політики, якими є вже названі онлайн-платформи для консультацій, електронні петиції та ініціативи

з партисипативного бюджетування, потенційно можуть консолідувати вплив демократичних інституцій, дозволяючи пересічним громадянам мати право голосу у формуванні політики та позицій партій. Цифровий перехід від комунікації «згори донизу» до більш партисипативних підходів є перспективним для підвищення політичної довіри, оскільки громадяни все більше очікують прозорості та чуйності від своїх представників. Д. Льюїс та А. Хоссайн справедливо зосередили увагу на масштабах та типах неформальної політичної участі, яка дає уявлення про те, як влада здійснюється, ким і на чию користь. Спираючись на концептуалізації фіксованої межі між формальними державними інституціями та неформальними відносинами, вони віддають перевагу постструктурному підходу, згідно з яким держава може розглядатися як така, що сприяє неформальності як частині зусиль щодо забезпечення своєї влади [4].

Слід зауважити, що відкриті цифрові платформи політичної участі є вразливими до маніпуляцій, дезінформації та стратегічних підривних кампаній, які можуть спотворювати публічний дискурс та ставити під сумнів довіру. Зростання партійної поляризації, що посилюється алгоритмами соціальних мереж, яку підсилюють так звані «луно-камери» (echo chamber), ще більше знижує якість демократичної взаємодії та підриває взаєморозуміння між індивідами та групами. Більшість традиційних політичних партій та неформальних груп інтересів не мають комплексних стратегій етичної, інклюзивної та відповідальної цифрової взаємодії, яка б сприяла розвитку потенціалу для справжнього сприяння довірі та відповідальності серед громадян з метою подолання патрон-клієнтальних відносин. Д. Льюїс та А. Хоссайн наводять гіпотетичну точку зору політичних клієнтів, згідно з якою вертикальні відносини є не лише асиметричними та особистими, але й невизначеними, оскільки вони залишаються дискреційними, а не формалізованими чи заснованими на правах. Патронат є центральним елементом організації неформальності в політичній практиці [4].

Групи інтересів та організації громадянського суспільства також відіграють вирішальну роль у консолідації демократичних політичних систем. Вони представляють різноманітні інтереси та відстоюють конкретні питання (вимоги) в демократичному порядку денному. За доби діджиталізації групи інтересів можуть використовувати онлайн-засоби для посилення маргіналізованих точок зору, сприяння прямому спілкуванню з політиками та забезпечення більш ефективної громадської підтримки в умовах економічних викликів. Каліфорнійський вчений Єаджі Кім повідомляє про попередні результати дослідницького проєкту, який вивчає взаємодію між освітою та консолідацією демократії, з особливим акцентом на те, як на цей зв'язок суттєво впливає економічний стан країни. Він усуває

прогалину в літературі, досліджуючи роль освіти в різних економічних контекстах, ставлячи під сумнів поширене уявлення про те, що освіта однаково сприяє демократичній стабільності [3].

Поширені в сучасний період онлайн-петиції, кампанії в соціальних мережах та цифрові міські ради можуть служити засобами колективного самовиразу, сприяючи почуттю громадянської відповідальності та залученості. При цьому виклики автократизації залишаються вагомими перешкодами демократичній консолідації на тлі низького рівня громадянської освіти. У цьому контексті Є. Кім, аналізуючи дані з 98 країн між 1950 і 2008 роками, демонструє, що перехідні демократії стикаються з вищим ризиком повернення авторитарного режиму порівняно з їхніми консолідованими аналогами. Результати дослідження свідчать про те, що хоча освіта загалом сприяє демократії, її вплив більш виражений у перехідних демократіях, спрямовуючи їх до демократичної стабілізації та прогресу [3].

У цілому ефективність груп інтересів у зміцненні демократичної довіри залежить від їхньої прозорості, інклюзивності та підзвітності. Корпоративні групи інтересів, зокрема ті, що мають значні фінансові ресурси, стають замкнутими та просувають вузькі інтереси. Це може породжувати суспільний скептицизм та зневіру в їх легітимності за умов неналежного рівня цифрової грамотності та освіти населення. Є. Кім виявив, що демократизуючий ефект освіти ще потужніший у перехідних демократіях з низьким економічним розвитком. Ця закономірність підкреслює критичну роль освіти як стратегічного активу для зміцнення демократичної стабільності в економічно різноманітних контекстах та виступає за цілеспрямовану освітню політику в перехідних демократіях, які найбільш схильні до авторитарного регресу [3].

У рамках процесів демократичної консолідації цифрові інструменти сприяють доступності політичної адвокації, дозволяючи менш чисельним та впливовим організаціям або навіть окремим громадянам брати змістовну участь у політичних дебатах, які в доцифрову добу були прерогативою ресурсно забезпечених еліт. Р. Марковський та М. Котнаровський розглядають сучасне піднесення та вплив популізму, антилібералізму та авторитаризму як альтернатив ліберальній демократії в Центральній та Східній Європі, використовуючи дані 10-го Європейського соціального опитування. Вона зосереджена на складних взаємозв'язках між ідеологіями та політичними режимами, де ставлення громадян до політики виступає посередницьким фактором [5].

Популістська цифрова трансформація партій створює значні труднощі для консолідації демократії. Низка традиційних продемократичних партій ризикує потрапити у пастку «цифрового елітизму», де онлайн-взаємодія стає поверхневою

або обмежується основними прихильниками (базовим осердям підтримки), тим самим виключаючи антиліберальні маргіналізовані групи, які не мають доступу або цифрової грамотності. Р. Марковський та М. Котнарівський встановили, що завдання категоризації антиліберальних та недемократичних режимів онтологічно відрізняється від аналізу та розуміння сутності антиліберальних або недемократичних ідей. Тим не менш, всебічне розуміння будь-якого з аспектів вимагає оцінки обох. Попередні дослідження не показують суворого детермінізму між типом режиму та публічною ідеологією, хоча певна відповідність зазвичай присутня [5].

Таким чином, політичні партії та групи інтересів є одними з найперспективніших гравців для використання цифрових можливостей щодо відновлення довіри та сприяння відповідальності, за умови, якщо вони адаптують свою практику комунікації згідно з етичними стандартами. Консолідаційний потенціал інституалізованих політичних акторів для сприяння інклюзивному, прозорому та змістовному політичному діалогу все ще є досить вагомим. Проте він залежить від вміння акторів подолати такі виклики, як елітизм, дезінформація та виключення, які шкодять демократичній легітимації порядку денного.

Результати розробок Р. Марковського та М. Котнарівського показують, що популістські та неліберальні погляди знижують політичну легітимність, тоді як авторитарні установки можуть її посилювати. Ці результати вказують на складний взаємозв'язок між громадськими установками, політичними ідеологіями та режимами з політичною легітимністю, особливо в контекстах, що характеризуються демократичним регресом та зростаючими авторитарними схильностями. Ця нюансована взаємодія свідчить про різні шляхи демократичної еволюції в регіонах Центральної та Східної Європи, причому деякі країни рухаються до стабільних неліберальних режимів, тоді як інші стикаються зі суперечливим політичним кліматом [5].

За доби цифрових технологій традиційні політичні партії мають можливість переосмислити свої ролі, використовуючи онлайн-засоби для більш безпосередньої взаємодії з громадянами. До прикладу, сучасні соціальні мережі дозволяють партіям швидко доносити свої повідомлення, персоналізувати інформаційно-просвітницьку роботу та сприяти постійному діалогу поза виборчими періодами. Цифрове середовище, однак, посилює існуючу політичну нерівність, оскільки добре фінансовані та організовані групи домінують в онлайн-просторі, залишаючи позаду низові та маргіналізовані спільноти. Більше того, відсутність прозорості щодо джерел фінансування та лобістської діяльності може посилювати сумніви щодо неналежного впливу та корупції, підриваючи демократичну підтримку. Цифрові інструменти пропонують потенційні можливості для активної політичної участі громадян.

Проте вони також вимагають ретельного регулювання та нагляду для запобігання маніпуляціям, забезпечення рівного доступу та підтримки демократичних практик.

Висновки. Таким чином, консолідаційна спроможність демократії виступає одним з провідних параметрів її виживання в новому цифровому світі. Класичні політичні ідеології та конкурентна партійна політика втрачають своє значення через глибину та руйнівну силу політико-маніпулятивних кампаній. Опора на розвиток громадянського суспільства в нових умовах має знайти нові концептуальні виміри. Ідеться про мережні політичні ініціативи захисту прав і свободи громадян, контролю над публічною владою та позитивний громадський медіаактивізм, спрямований на відображення реальних політичних подій.

Як країни сталої демократії, так і країни, що розвиваються, виступають ареною розгортання масштабних політичних антагонізмів. Натомість завдання консолідації на новому рівні – це спрямування «негативної енергії» політичних конфліктів в напрямку більш чіткого висловлювання політичних вимог та налагодження діалогу між владою та громадянами. Як показали експертні оцінки демократичної спроможності та загроз демократичної ерозії й автократизації, причинами деструктивної політичної поведінки стає середовище невпевненості в реалізації важливих інтересів та потреб. Звідси демократичні політичні інститути та актори мають виробити алгоритм протидії автократичним лідерам на рівні локальних громад та у міжгруповій взаємодії.

Неформальним практикам патронажу та бюрократичного втручання мають бути протиставлені гнучкі методи протесту та медійної активності. Патрон-клієнталістські відносини мають бути замінені відносинами рівноправної політичної взаємодії. Спроможність демократичних партій, груп інтересів, локальних спільнот, індивідуальних політичних спікерів дозволить вчасно ідентифікувати загрози дисфункції демократичного політичного середовища. Ці практики є відповіддю на можливості започаткування імпульсів політичної консолідації на мікрорівні. Означені аспекти будуть розглянуті нами в подальших публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Arslanalp, M., & Erkmen, T. D. (2020). Repression without exception: A study of protest bans during Turkey's state of emergency (2016–2018). *South European Society and Politics*. 25(1). 99–125.
2. Arslanalp, M., & Erkmen, T. D. (2020). Mobile emergency rule in Turkey: Legal repression of protests during authoritarian transformation. *Democratization*. 27(6). 947–969.
3. Kim, Y. (2024) Education and Democratic Consolidation: A Report on Early Results. *Political Studies*. Review. Volume 23. Issue 2. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/14789299241286703>.

4. Lewis, D., Hossain, A. (2019) Local Political Consolidation in Bangladesh: Power, Informality and Patronage. International Institute of Social Studies. Wiley Online Library. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/dech.12534>.
5. Markowski, R., Kotnarowski, M. (2025) Alternatives to Liberal Democracies and Their Consolidation in Central and Eastern Europe. Politics and Governance. URL: <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/9545>
6. O'Donnell, G. (1996) Illusions About Consolidation. Vol 13: Illiberal Politics in Europe. Journal of Democracy. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/illusions-about-consolidation/>
7. Song, C., Lee, J. (2016) Citizens' use of social media in government, perceived transparency, and trust in government. Public Performance & Management Review. 39 (2). 430–453.
8. Stein, E.A. (2017) Are ICTs democratizing dictatorships? New media and mass mobilization. Social Science Quarterly. 98 (3). 914–941.
9. Stiglitz, J. E. (2000). Capital market liberalization, economic growth, and instability. World Development. 28(6). 1075–1086.
10. Stratu-Strelet, D., Hermenegildo, G.-G., Oltra-Badenes, R., Oltra-Gutierrez, J. V. (2023) Developing a theory of full democratic consolidation: Exploring the links between democracy and digital transformation in developing eastern European countries. Journal of Business Research. Volume 157. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2022.113543>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296322010086>)
11. Zakaria, P. (2013) Is corruption an enemy of civil society? The case of Central and Eastern Europe. International Political Science Review. 34 (4). pp. 351–371.

The consolidation of contemporary democracy: institutions and actors of digital political interaction

Kobylnyk Vasyl Volodymyrovych

Doctoral Student at the Department
of Political Science
Taras Shevchenko
Kyiv National University
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-6927-4219

The article is devoted to the institutional and actor dimension of the modern democratic political system. The relevance of the topic is due to the significance of consolidation during the Russian-Ukrainian war as a factor in strengthening democratic values, which Ukraine defends on the battlefield. In addition, the realization of the potential of institutional consolidation largely depends on which subjects actively shape and contribute to digital political interactions. In the context of democratic consolidation, the digital transition from top-down communication to more participatory approaches is promising for increasing political trust, as citizens increasingly expect transparency and responsiveness from their representatives. The aim of the article is to identify institutional and actor factors of democratic consolidation in the digital age. It is found that most traditional political parties and informal interest groups avoid implementing comprehensive strategies for ethical, inclusive and responsible digital engagement, which hinders the development of the potential to truly foster trust and accountability among citizens. The author emphasizes that in the digital age, interest groups can use online platforms to amplify marginalized opinions, facilitate direct communication between citizens and political figures, and more effectively support democratic change at the local level. It is found that corporate interest groups, especially those with significant financial resources, mostly serve narrow interests, which generates public skepticism about their legitimacy. It is found that the populist digital transformation of parties creates significant difficulties for the consolidation of democracy. The results of the structural-functional analysis argue that political parties and interest groups are among the most promising players for using digital opportunities to restore trust and promote accountability. It is found that the digital environment can exacerbate political inequality, as well-funded and organized groups dominate the online space, leaving behind grassroots and marginalized communities. It is established that classical political ideologies and competitive party politics are losing their relevance due to the depth of penetration and destructive power of politically manipulative campaigns. It is found that democratic political institutions and actors must develop an algorithm for countering autocratic leaders at the level of local communities and in intergroup interaction of citizens. It is proven that patron-client relations must be replaced by relations of equal political interaction. The general conclusion is substantiated, according to which the capacity of democratic parties, interest groups, local communities, individual political speakers (activists) will allow for timely identification of threats to the dysfunction of the democratic political environment.

Key words: political consolidation, democratic interaction, civic movement, political trust, political dialogue, institutional capacity.

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.08.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.09.2025
Дата публікації: 10.10.2025